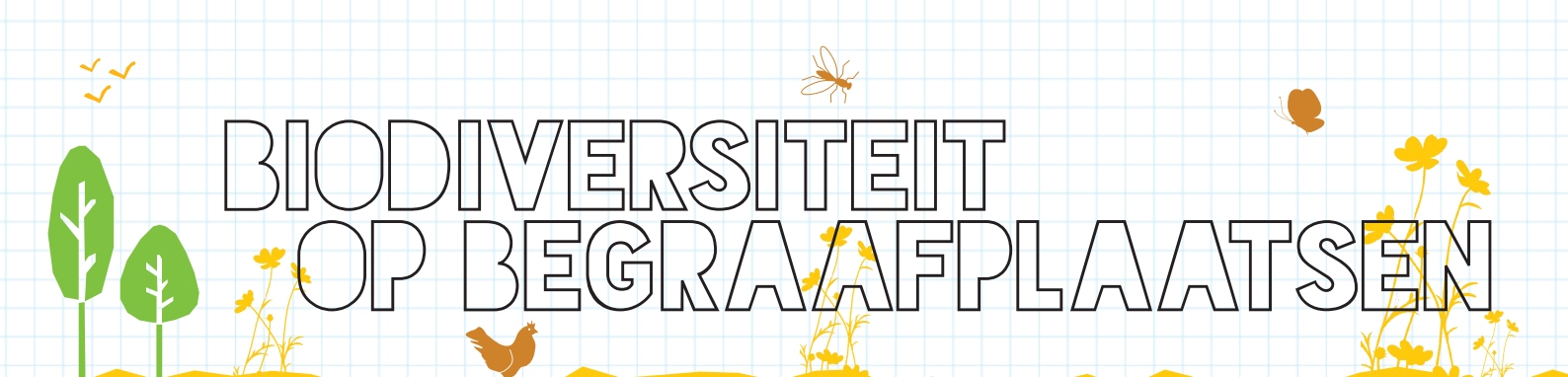
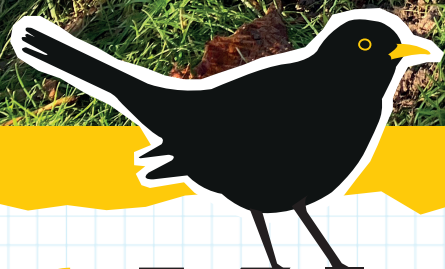
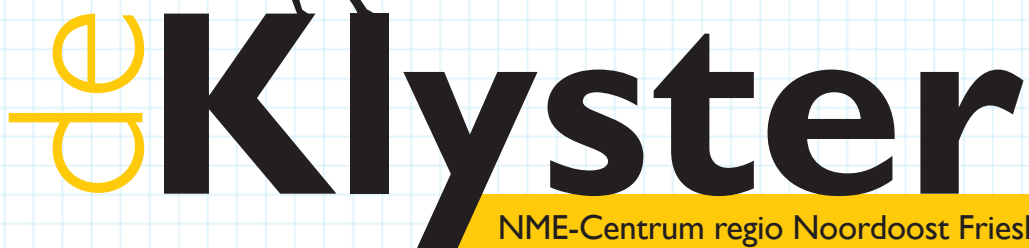

BIODIVERSITEIT OP BEGRAAFPLAATSEN

lesbrief

de Klyster

NME-Centrum regio Noordoost Friesland

COLOFON

Deze lesbrief hoort bij het project Biodiversiteit op begraafplaatsen

Initiator project:

Doetje de Jong van Gemeente Noardeast-Fryslân en Marjolein Staal van De Klyster

Samenstelling project, bewerking en ideeën:

Jan Tiede Bouma, Marjolein Staal, Jan van der Meer, Bianca van Tielen

Eindredactie en projectleiding:

Jan Tiede Bouma

Praktische ondersteuning:

Bianca van Tielen, Jan van der Meer, Theo van der Horn en werknemers groenvoorziening gemeente

Financiering:

Deltaplan Biodiversiteit, De Klyster, Freonen van de Klyster, Gemeente Noardeast-Fryslân

Illustraties:

Jan Tiede Bouma, Piet Douma PDF-Grafie, Gemeentelijke begraafplaatsen Noardeast-Fryslân, Jasper de Ruiter

Overige bronnen:

Informatiefolder Gemeentelijke begraafplaatsen Noardeast-Fryslân

Grafische vormgeving:

Akke Harkema, Brandsma Offset Ferwerd

NME De Klyster:

Juli 2024

© De lessenserie en lesbrief Biodiversiteit op begraafplaatsen zijn gemaakt in opdracht van NME De Klyster en zijn eigendom van NME De Klyster educatie natuur en duurzaamheid van de gemeenten Noardeast-Fryslân en Dantumadiel. Gebruikmaken van deze materialen mag alleen na voorafgaande toestemming van de eigenaar.

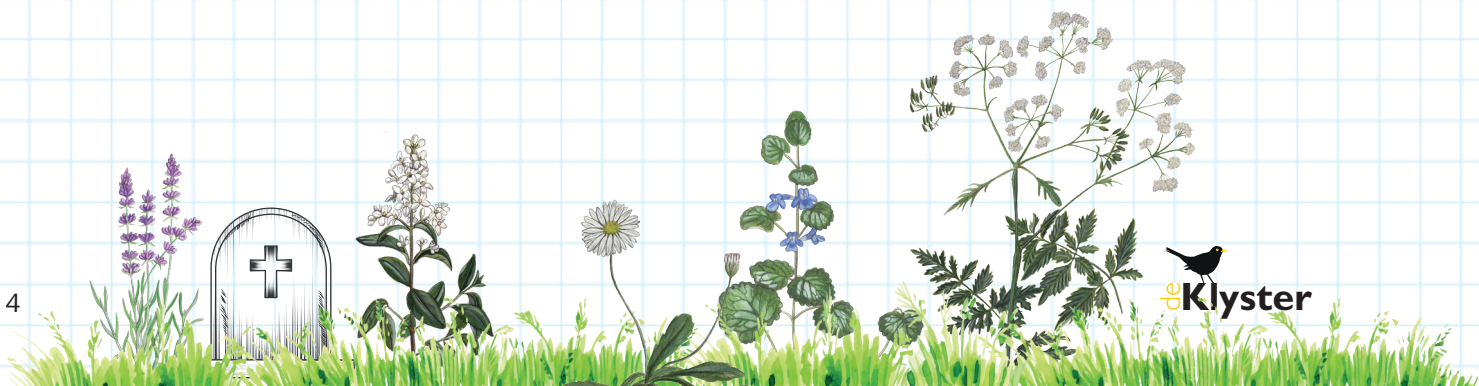
INHOUDSOPGAVE

In het kort	5
Overzicht van de lessen	7
Beschrijving lessen	9
Les 1: Gesprek en ontdek, over leven en doodgaan:	
“De kringloop van het leven”	11
Les 2: Onderzoek naar biodiversiteit	13
Les 3: De spijker op z'n kop: dierenverblijven timmeren	15
Korte versie	17
Bijlagen	19
Bijlage 1 Voorbeeldtekst voor ouders/verzorgers	21
Bijlage 2 Achtergrondinformatie over 'Leven en doodgaan'	23

LESBRIEF

Deze lesbrief beschrijft de originele versie van het project.
Een korte versie bestaat uit 1 dagdeel:

- ➡ korte gastles over biodiversiteit en de levenscyclus.
- ➡ vogelhokjes timmeren
- ➡ bollen planten, vogelhokjes ophangen op de begraafplaats.

IN HET KORT

Begraafplaatsen zijn bijzondere plekken waar leven en dood prachtig samen komen. Boven, op en onder de grond is het leven te vinden.

Gravend, kruipend, lopend en vliegend. Lesbrieven 'Biodiversiteit op begraafplaatsen' gaat over de kringloop van de natuur.

In drie lessen gaan jouw leerlingen met hoofd, hart en handen aan het werk. Ze gaan een gesprek aan over het leven en doodgaan.

Aanwezige biodiversiteit op de begraafplaats brengen ze in kaart.

Ze steken de handen uit de mouwen om het een mooiere plek te maken voor plant, dier en dus ook de mens.

De korte versie van
het project vind je
op PAGINA 17

KORTE VERSIE

Doelgroep

Groep 7 en 8

Doelen

- ➞ Het doel van de lessenserie is om kinderen na te laten denken over de kringloop van het leven en biodiversiteit.
- ➞ Ze bezoeken onder begeleiding een begraafplaats, brengen de aanwezige biodiversiteit in kaart.
- ➞ Zij dragen een steentje bij aan de verbetering van de biodiversiteit op de begraafplaats bij hen in de buurt.

SDG'S

Wereld Duurzaamheidsdoelen

15 LEVEN OP
HET LAND

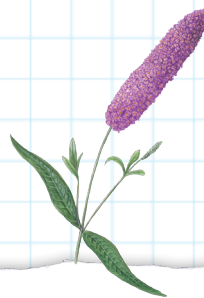
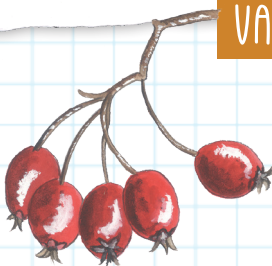
De lesbrief Biodiversiteit op begraafplaatsen sluit aan bij kerndoel

- ⇒ nr. 1: De leerlingen leren informatie te verwerven uit gesproken taal. Ze leren tevens die informatie, mondeling of schriftelijk, gestructureerd weer te geven.
- ⇒ nr. 2: De leerlingen leren zich naar vorm en inhoud uit te drukken bij het geven en vragen van informatie, het uitbrengen van verslag, het geven van uitleg, het instrueren en bij het discussiëren.
- ⇒ nr. 3: De leerlingen leren informatie te beoordelen in discussies en in een gesprek dat informatief of opiniërend van karakter is en leren met argumenten te reageren.
- ⇒ nr.37: De leerlingen leren zich te gedragen vanuit respect voor algemeen aanvaarde waarden en normen.
- ⇒ nr. 38: Oriëntatie op jezelf en de wereld.
- ⇒ nr. 39: De leerlingen leren met zorg om te gaan met het milieu.
- ⇒ nr. 40: De leerlingen leren in de eigen omgeving veel voorkomende planten en dieren onderscheiden en benoemen en leren hoe ze functioneren in hun leefomgeving.

kerndoelen

⇒ In dit project komen NME - Filosofie - Burgerschap
- Techniek samen

VAKOVERSTIJGEND

⇒ Natuur - Biodiversiteit - Flora/Fauna - Bodem

DOMEIN

OVERZICHT LESSEN

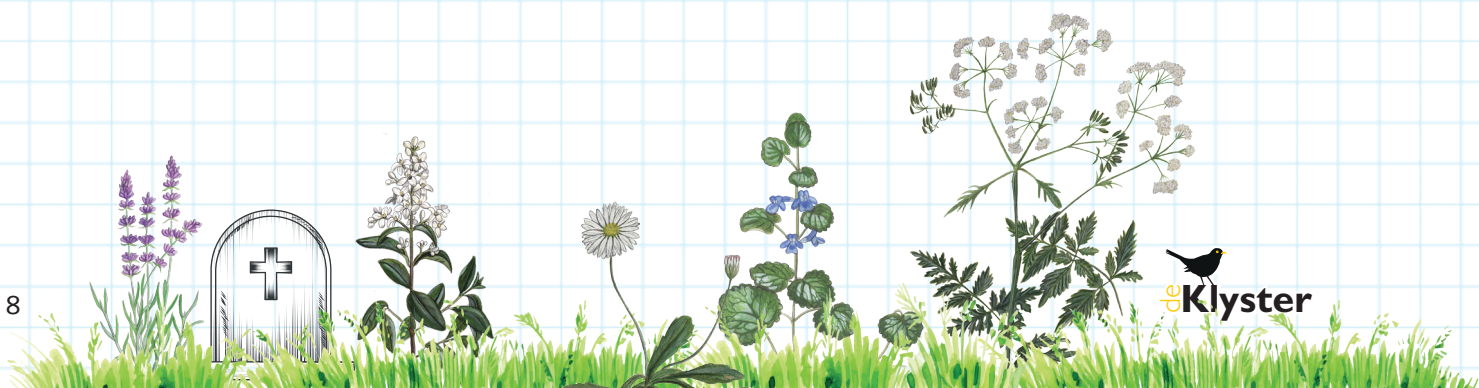
OPZET LESSENSERIE

Les	Werkvorm	Duur
1. Gesprek en ontdek Over leven en doodgaan: 'De kringloop van het leven'	• Klassikaal	2 uren
2. Onderzoek naar biodiversiteit	• Coöperatief	2 uren
3. De spijker op z'n kop	• Coöperatief	4 uren

Op de volgende pagina's
worden 3 lessen uitgewerkt.
Dit is de uitgebreide versie van
het project. De korte versie vind
je op **PAGINA 17**

LANGE EN KORTE VERSIE

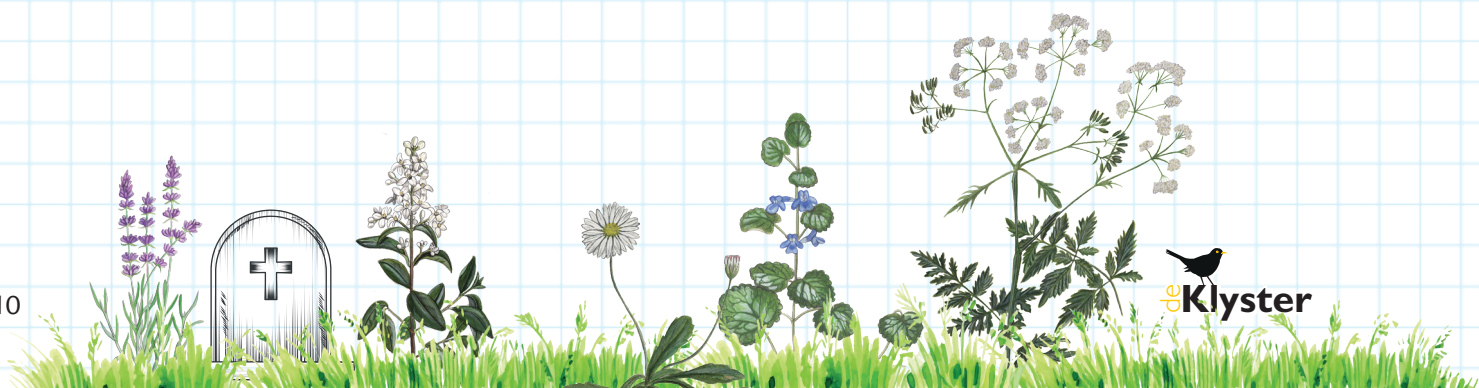
BESCHRIJVING LESSEN

Les 1 Gesprek en ontdek, over leven en doodgaan: 'De kringloop van het leven'

Les 2 Onderzoek naar biodiversiteit

Les 3 De spijker op z'n kop!

GESPREK OVER LEVEN EN DOODGAAN: DE KRINGLOOP VAN HET LEVEN

Wat gaan we doen?

In deze les gaan we in gesprek over de kringloop van het leven, brengen we een bezoek aan de begraafplaats en verwerken we informatie in woord en beeld.

Laat de leerlingen voorafgaand aan de les eten, drinken bewegen en toilet bezoeken. De les dient in de rustige omgeving van de eigen groep te starten.

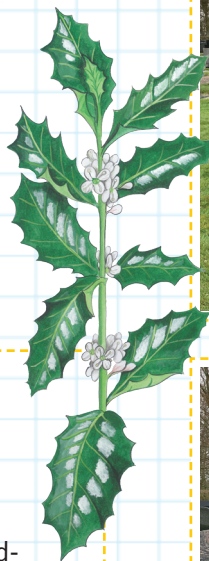
TIP!

* Jan van der Meer is ondersteuner en begeleider bij afscheid en rouw. Je kunt hem vragen dit deel van de les te verzorgen. Zie <https://www.mensvoormens.nu/> Je kunt de les zelf verzorgen, maar bijvoorbeeld ook de dominee of iemand van het humanistisch verbond inschakelen.

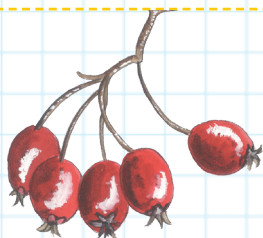
VOORBEREIDING

- ➞ Deel van tevoren met de ouders/verzorgers van de leerlingen, dat de zij aan het werk gaan met het thema: **BIODIVERSITEIT OP BEGRAAFPLAATSEN**.
Je kan hierbij gebruikmaken van de tekst in bijlage 1.
- ➞ Lees in bijlage 2 de achtergrondinformatie van Jan van der Meer* door.

LESVERLOOP

- ➞ Onder leiding van bijvoorbeeld Jan van der Meer of een dominee, gaan de leerlingen in gesprek over begraafplaatsen, leven en doodgaan. De kringloop van het leven van mensen, dieren en planten. Tijdens het gesprek is er een moment voor verwerking doormiddel van tekening of tekst.
- ➞ De groep brengt daarna een bezoek aan de plaatselijke begraafplaats. Wat doet zo'n plek met je? Hoe gedraag je je daar? Wat zie je, hoor je of voel je daarbij?

OPTIE

- ➞ Bij terugkeer op school kunnen de leerlingen in woord en beeld aan het werk.
- ➞ Door na het gesprek en bezoek direct tot verwerken over te gaan, geven de leerlingen individueel alle indrukken een plekje.
- ➞ Door bijvoorbeeld een gedicht te schrijven of verder te gaan met een tekening.

In deze les gaan de leerlingen samen met een ervaren Klystergids naar de begraafplaats die ze in de eerste les hebben bezocht. Ter plaatse doen zij onderzoek naar de aanwezige biodiversiteit.

VOORBEREIDING

De Klystergids legt uit wat biodiversiteit is. Samen gaan we onderzoeken welke soorten er zijn. Dit doen we m.b.v. zoekkaarten.

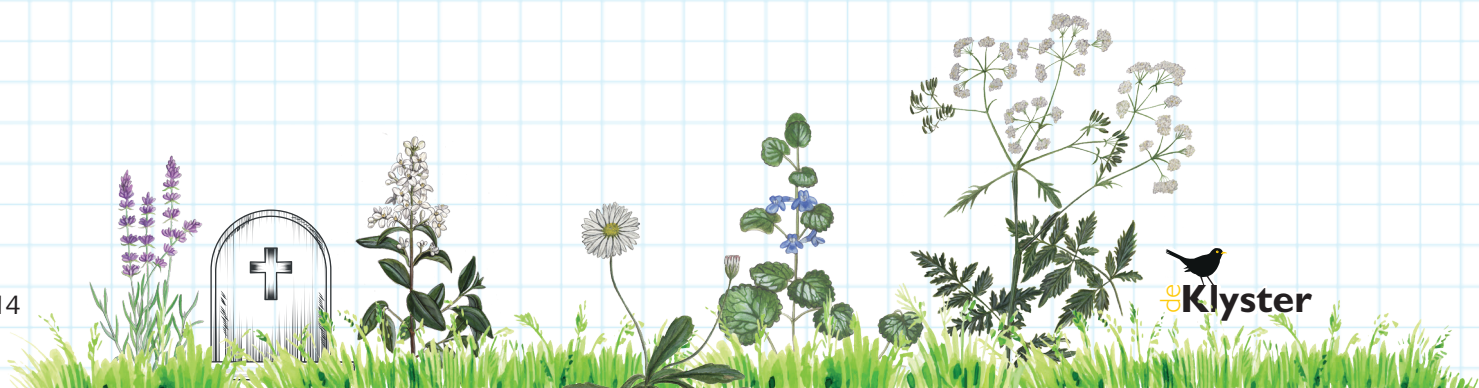
Om de begraafplaats aantrekkelijk te maken voor verschillende soorten vogels, is het van belang dat er voldoende voedsel en bescherming aanwezig is. Door het onderzoek van de leerlingen is inzichtelijk te maken of dit het geval is. Is dit niet het geval, dan kunnen de leerlingen wellicht bedenken welke ingrepen mogelijk zijn om het te verbeteren.

Terug in de klas gaan de kinderen hun bevindingen verwerken. Welke flora hebben ze ontdekt? Hebben ze bodemleven ontdekt? Door soorten te benoemen en deze te verwerken in een werkstuk, wandplaat of powerpoint kunnen ze hun nieuw opgedane kennis etaleren.

De werkstukken kunnen in de afsluitende les worden getoond en gedeeld. Tot die tijd kunnen ze hier aan werken.

- ➡ Zorg voor fluorescerende hesjes voor een veilige wandeling naar de begraafplaats.
- ➡ Laat de kinderen goede buitenkleden en schoeisel dragen.

DE SPIJKER OP Z'N KOP

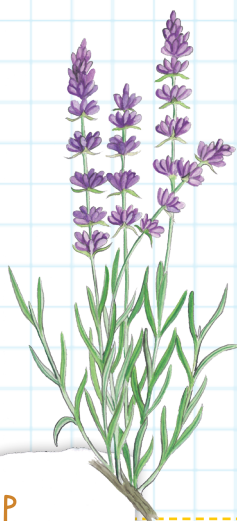
Wat gaan we doen?

De leerlingen gaan in deze les timmeren. Ze maken diverse modellen nestkasten voor de begraafplaats. Tot slot worden de huisjes opgehangen en kijken ze terug op de 3 lessen.

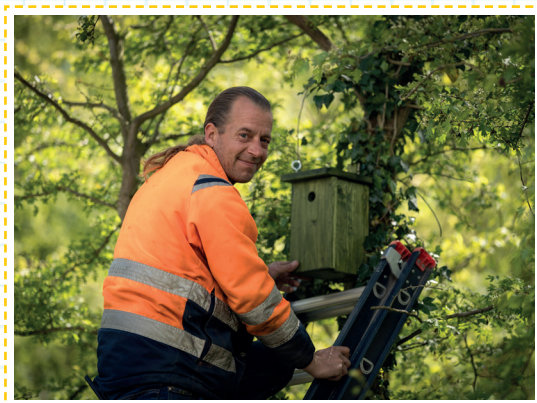
VOORBEREIDING

- ⇒ Zorg voor voldoende tijd in het lesrooster. Timmeren, schilderen en drogen nemen tijd.
- ⇒ Vraag eventueel de leerlingen om hamers mee te nemen van thuis.
- ⇒ Timmeren vindt bij voorkeur buiten plaats.
- ⇒ De Klystergids zorgt voor de bouwpakketten, spijkers, beits en andere materialen.

LESVERLOOP

- ➡ In het eigen klaslokaal legt de Klystergids het doel van de les uit. De leerlingen kunnen vertellen en laten zien wat ze hebben gemaakt of bedacht naar aanleiding van de onderzoekles. Dit is het startpunt om voor de vogels aan het werk te gaan.
- ➡ Per leerling of per tweetal is er een nestkast beschikbaar. Er zijn voor verschillende vogels passende vogelhuispakketten gemaakt. Deze worden stap voor stap in elkaar gezet. Om de huisjes tegen weersinvloeden te beschermen gaan we de buitenkant beschermen.
- ➡ Wanneer de vogelhuisjes drogen, is er tijd voor werktijd, lunch en pauze.
- ➡ Tot slot gaan de leerlingen met hun zelf getimmerde nestkasten naar de begraafplaats. Daar krijgt ieder vogelhuisje een geschikt plekje. Daarbij worden ze geholpen door medewerkers van de gemeente.

KORTE VERSIE

De korte versie van **BIODIVERSITEIT OP BEGRAAFPLAATSEN** bestaat uit 1 dagdeel:

- korte gastles over biodiversiteit en de levenscyclus.
- vogelhokjes timmeren
- bollen planten, vogelhokjes ophangen op de begraafplaats.

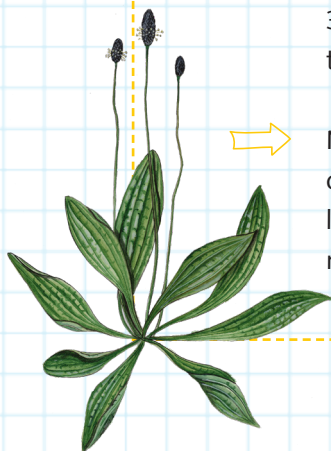
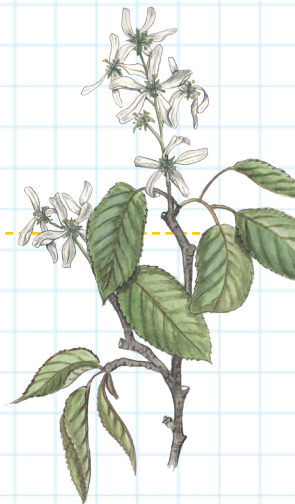
De gastles wordt verzorgd door een gids van De Klyster en medewerkers van de groenvoorziening van de gemeente. De kern van lessen 2 en 3 van de uitgebreide versie van het project komen samen in één lesdag.

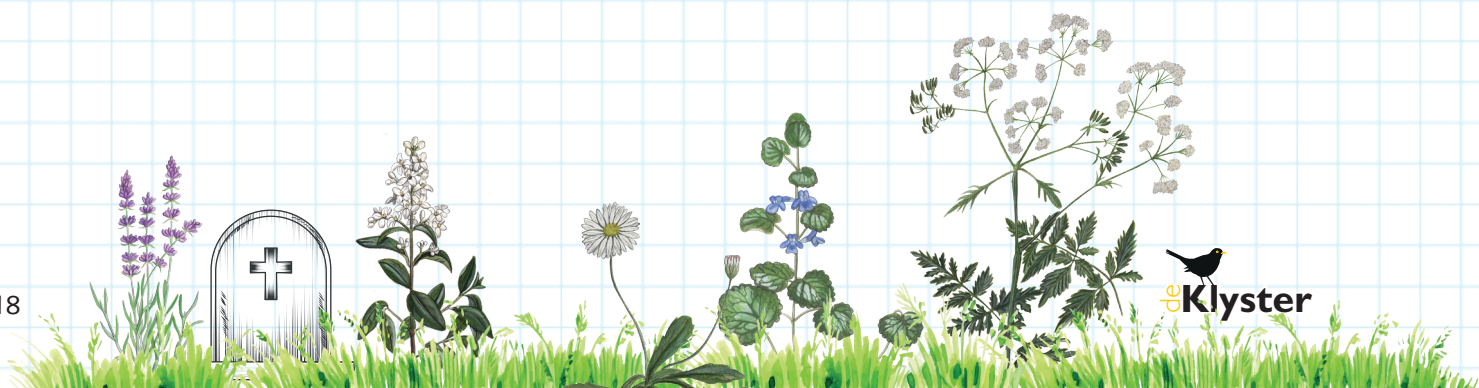

Als leerkracht ben je vrij om uit de lessen 1 t/m 3 inspiratie te halen en er een eigen vervolg aan te geven.

Neem contact op met de Klyster voor vragen over de gastles. Houd er rekening mee dat de lessen seizoensgebonden zijn. Het voor- en najaar zijn het meest geschikt.

BIJLAGEN

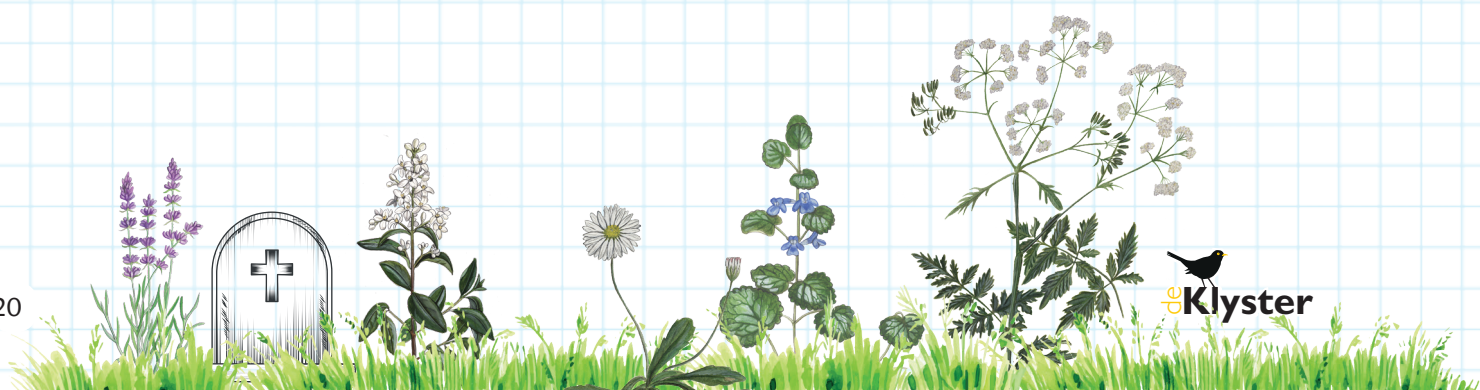

Bijlage 1

Voorbeeldtekst voor ouders/verzorgers

Bijlage 2

Achtergrondinformatie over
'Leven en doodgaan'

BIJLAGE 1 OPZET VOOR EEN BERICHT AAN DE OUDERS/VERZORGERS

PROJECT 'BIODIVERSITEIT OP BEGRAAFPLAATSEN'

Beste ouders,

De leerlingen van groep 7-8 doen mee aan het project 'biodiversiteit op begraafplaatsen'. Biodiversiteit is een actueel thema en er wordt veel aandacht aan besteed. In de gemeente Noardeast-Fryslân komt dit regelmatig aan bod. Bij de gemeentelijke begraafplaatsen is ook duidelijk zichtbaar dat hier veel aandacht voor is. Maar het kan nog beter. Om de biodiversiteit verder te vergroten zullen er dit jaar voor het eerst basisschoolleerlingen bij betrokken worden.

De leerlingen van de bovenbouw van onze school gaan een paar keer een bezoek brengen aan de plaatselijke begraafplaats en actief iets betekenen voor de biodiversiteit op die plek.

Begraafplaatsen zijn bijzondere plekken die voor elk kind andere gevoelens teweeg kan brengen. Daarom krijgen de leerlingen van de bovenbouw een bijzondere gastles. Voor het project 'biodiversiteit op begraafplaatsen' van NME-centrum de Klyster is er een ervaren en professioneel begeleider bij sterven, afscheid en rouw uitgenodigd. Deze vertelt over de kringloop van het leven en gaat met de leerlingen in gesprek over het geboren worden en uiteindelijk doodgaan. Door te vertellen, in gesprek te gaan, vragen te stellen en een bezoek te brengen aan de begraafplaats krijgen de leerlingen een goed en eerlijk beeld van het 'hoe, wat en waarom' van deze bijzondere plek.

In de weken na deze gastles gaan de leerlingen onderzoek doen naar de biodiversiteit op de begraafplaats. Ze gaan ontdekken wat daar zoal groeit, bloeit en leeft. Afsluitend gaan ze in een derde les iets blijvends maken voor de dieren die daar verblijven.

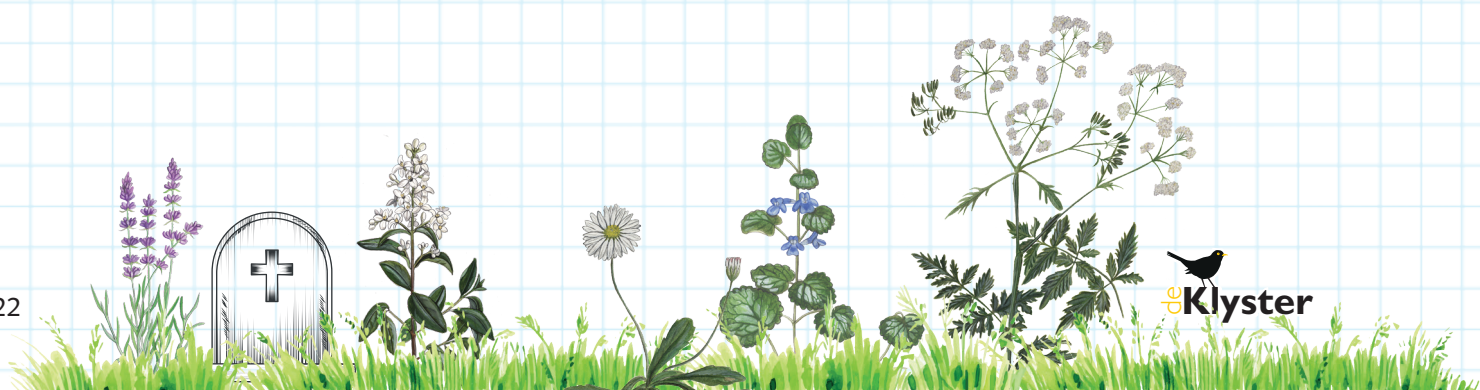
Wij hopen jullie hiermee goed geïnformeerd te hebben.
Mocht u nog vragen hebben dan kunt u contact met mij opnemen.

Met vriendelijke groeten,

meester / juf

.....

BIJLAGE 2

ACHTERGRONDINFORMATIE

**Jan van der Meer, Ondersteuning en begeleiding bij afscheid en rouw.
mensvoormens.nu Hij schreef de tekst ter voorbereiding van zijn lessen
tijdens de pilot 'biodiversiteit op begraafplaatsen' van NME-centrum
de Klyster, in opdracht van Gemeente Noardeast-Fryslân.**

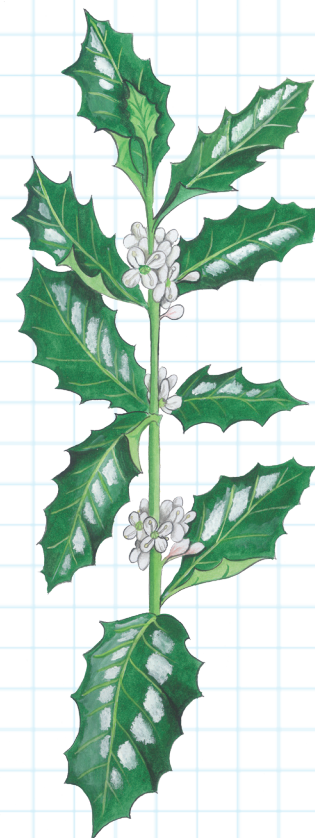
Deze tekst kan je gebruiken ter inspiratie.

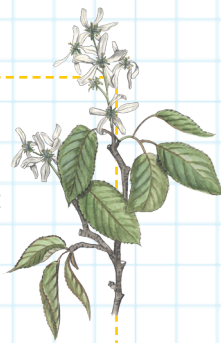
LEVEN EN DOOD

Elk mens wordt geboren.

- ⇒ En hoe het leven wat daarna komt zal zijn is voor iedereen verschillend en anders. Niemand is immers hetzelfde. Immers, het gezin waarin je geboren wordt, je achtergrond, het land van herkomst en de cultuur waarin je opgroeit zijn vaak medebepalend in hoe je leven, na je geboorte, verder zal verlopen. Dat verloop is voor iederéén dus anders.
- ⇒ Het enige wat wel voor iederéén gelijk is en dus ook voor iederéén geldt, niemand uitgezonderd, is het feit dat elk leven uiteindelijk met de dood eindigt. Wie leeft zal eenmaal, vroeg of laat ook weer eens sterven. Niets wat leeft blijft voor altijd leven. Zo zit het leven nu eenmaal in elkaar. Mensen komen omdat ze worden geboren, mensen gaan omdat ze sterven.

➡ Sterven gebeurt het vaakste op oudere leeftijd als het lichaam van die oudere mens als het ware "OPGELEEFD" is. Bij het ouder worden leveren mensen langzaam maar zeker steeds iets meer in. Het bewegen wordt anders, lopen gaat met de tijd moeilijker en de verdere conditie van de verschillende organen zoals het hart, de nieren en de longen gaat achteruit. Soms gaat die lichamelijke achteruitgang ook wel gepaard met een geestelijke achteruitgang en raken mensen in de war omdat ook hun hersenen door veroudering of ziekte worden aangetast.

➡ Maar sterven komt niet altijd alleen maar als gevolg van ouderdom. Want het gebeurt ook wel dat jongere mensen en zelfs kinderen sterven. Daarvoor zijn er verschillende oorzaken te noemen. Soms sterven mensen jong als gevolg van een ziekte zoals kanker of bijvoorbeeld een spierziekte. Soms overkomt mensen een hartstilstand maar ook een ongeval kan de oorzaak zijn waardoor mensen jong komen te overlijden. Heel soms gebeurt het ook dat mensen zoveel zorgen aan hun hoofd hebben dat ze niet meer weten hoe ze daar mee om moeten gaan en dat ze dan zelf hun leven beëindigen.

➡ Zo zien we dus dat de dood altijd onderdeel is van het leven. Veel mensen denken en praten niet graag over de dood. Dat heeft te maken met het feit dat we graag willen leven en dat we hier ook het liefste altijd willen blijven met hen van wie wij houden. Soms zijn mensen ook bang voor de dood: immers, niemand heeft ooit nog na kunnen vertellen hoe het is om dood te gaan en dood te zijn. Dat maakt de dood ook wel een beetje mysterieus en griezelig. En toch kunnen we dood niet ontkennen. Want vroeg of laat, jong of ouder, iederéén krijgt in zijn of haar leven op een bepaald moment met die dood te maken.

➡ Vragen:

1. Heb jij wel eens met de dood te maken gehad?
2. Ben jij zelf bang voor de dood?
3. Praat je wel eens met anderen over de dood?

➡ Verwerkingsopdracht:

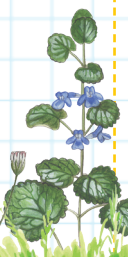
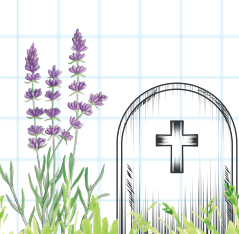
- Wat voor beeld heb jij bij de dood: kun je daar een tekening van maken?

Als mensen overleden zijn

Als mensen overleden zijn dan dient er een arts ingeschakeld te worden om vast te stellen dat iemand daadwerkelijk overleden is. Dat vaststellen van de dood door de arts noemen wij schouwen. Als de arts heeft geschouwd vult hij een document in waarin staat wie de overledene is en wat de doodsoorzaak is. Dit formulier is nodig om de begrafenis of crematie te kunnen regelen. Zonder deze verklaring kan er geen uitvaart geregeld worden.

Nadat de arts de dood heeft vastgesteld wordt de overledene nog eenmaal gewassen en krijgen ze kleren aan. Dit wordt soms door de naasten zelf gedaan of door de uitvaartverzorger en/of diens medewerkers. De uitvaartverzorger is iemand die gespecialiseerd is in het verzorgen van overledenen, het begeleiden van families in de week van het overlijden en het organiseren van een uitvaart.

De verzorging van de overledene vindt vrij snel na overlijden plaats en daarna wordt de overledene met een koelsysteem in bed gelegd of in een kist. Dit noemen we opbaren. Een koelsysteem is nodig om het lichaam goed te houden want als de dood eenmaal is ingetreden dan gaan bacteriën in het lichaam aan de slag om het lichaam op te ruimen. In de dagen die volgen kunnen de naasten langzaam wennen aan het idee dat het afscheid gaat komen, het afscheid wat ze meestal ook in de vijf tot zeven dagen na overlijden gaan regelen met de bode oftewel de uitvaartverzorger.

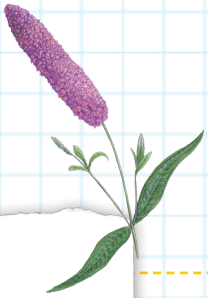
- ⇒ Het lichaam van een overledene is beperkt houdbaar en daarom moeten we er na een aantal dagen afscheid van nemen. Dat afscheid zijn twee mogelijkheden voor hier in Nederland. Het lichaam van een overledene kan begraven worden in de aarde of kan worden verbrand in een oven.
- ⇒ Wat veel minder voorkomt, maar ook kan, is een zeemansgraf of het lichaam ter beschikking stellen aan de wetenschap.
- ⇒ Van oudsher werden overleden mensen hier in Nederland eigenlijk altijd begraven, dit ook mede vanuit geloofsovertuiging. Zo is vanuit het geloof in God de gedachte dat mensen vanuit aarde door God zijn geschapen en dat ze na hun dood ook weer terugkeren in de aarde. Tot aan het moment dat God de mensen weer op zal laten staan uit het graf. Begrafenissen vinden meestal plaats op een begraafplaats, ook wel kerkhof genoemd. Sommige mensen, vaak van koninklijken bloede, worden echter niet begraven maar bijgezet in een graf onder de kerk.
- ⇒ Met de veranderende tijd kwam ook het cremen hier in Nederland meer en meer naar de voorgrond. Een crematie vindt altijd plaats in een gebouw waar mensen samen komen voor het afscheid en dat gebouw noemen we crematorium. Na de dienst wordt de kist met de overledene naar de oven gebracht waarna verbranding plaatsvindt. De as die daarvan overblijft krijgt de familie later terug in een speciale bus die wij "urn" noemen. Soms bewaren mensen die urn thuis of wordt de as alsnog ergens uitgestrooid. De urn kan ook bijgezet worden in een speciale muur op de begraafplaats of zelfs begraven worden in een speciaal urnengraf.

BEGRAVEN OF CREMEREN

VRAGEN:

1. Heb jij wel eens een begrafenis of crematie meegemaakt en hoe was dat voor jou?
2. Hoe denk jij zelf over begraven en cremen?

NAMEN VAN BEGRAAFPLAATSEN

- ⇒ Begraafplaatsen krijgen soms ook namen. Soms namen vanuit de natuur zoals "LINDEHOF" of "EIKENHOF".
- ⇒ Op andere plaatsen verwijst de naam naar een bepaalde streek of plaats uit de omgeving.
- ⇒ Soms zien we dat begraafplaatsen worden aangeduid met Latijnse namen zoals **MEMENTO MORI** (Gedenkt te sterven).
- ⇒ Of een begraafplaats al dan niet een naam heeft of krijgt wordt bepaald door de eigenaar ervan. Dat kan een stichting, de gemeente of de kerk zijn.

VRAGEN:

1. Heb je zelf wel eens een begraafplaats bezocht en wat voor begraafplaats was dat?
2. Liggen er ook familieleden van jou begraven op een begraafplaats?

VERWERKINGSOPDRACHT:

- Als jij een grafmonument (steen of hout) zou moeten maken, hoe zou die er dan uitzien? Maak hier een mooie tekening van.

⇒ De begraafplaats is een plek waar overleden mensen worden begraven. Deze plaats wordt vanuit vroeger tijd ook wel kerkhof genoemd omdat de meeste begraafplaatsen vroeger van de kerk waren. Dat was dan ook de reden dat de begraafplaats rond de kerk gelegen was.

⇒ Later in de tijd kwamen er ook algemene begraafplaatsen bij, deze waren niet van de kerk maar van de gemeente. Deze begraafplaatsen liggen doorgaans altijd buiten de bebouwde kom van het dorp.

DE BEGRAAFPLAATS

Kerkelijke begraafplaatsen en haar gewoontes

Met name op kerkelijke begraafplaatsen spelen bepaalde tradities (gewoonten) dikwijls nog een grote rol. Zo liepen vroeger tijdens een begrafenis na het betreden van de begraafplaats met de kist, altijd met de klok mee, in stoet drie keer rond de kerk. De gedachte achter dit gebruik was om de geest van de overledene in verwarring te brengen zodat deze niet achter zou blijven. Tijdens deze rondgang werden de kerkklokken geluid om de eventuele andere aanwezige geesten te verdrijven. Vandaag de dag zien we dat de gang rond de kerk terug is gebracht naar één rondje, maar het kerkklokkluiden is op veel plaatsen nog volledig in gebruik zowel bij betreden als wel het verlaten van de begraafplaats.

Op begraafplaatsen van de kerk worden mensen altijd met het voeteneinde van de kist richting het oosten begraven. Dit vanuit geloofsoverweging. Christenen geloven dat er ooit een nieuwe wereld komt en dat op die dag de doden weer uit hun graven op zullen staan. Ze worden daarom richting het oosten begraven omdat de zon (het licht) in het oosten opkomt. Al deze gebruiken en rituelen zijn doorgaans niet van toepassing op de algemene begraafplaatsen.

WAT IS ER TE ZIEN OP EEN BEGRAAFPLAATS?

- ➞ Het eerste wat je op zal vallen als je een begraafplaats opkomt, zijn de vele **STENEN EN GEDENKTEKENS** die er liggen. Elke steen markeert één of meerdere graven en meestal vind je op de steen terug wie er ligt begraven met daarnaast vaak ook nog de geboorte- en sterfdatum. Bij gelovige mensen zie je soms bepaalde teksten uit de bijbel, liedteksten of bepaalde geloofssymbolen terugkomen op de gedenktekens. Soms gebruiken mensen ook andere **SYMBOLEN OF VOORWERPEN** om de graven mee te markeren. Al met al is een graf iets heel persoonlijks, passend bij degene die er ligt begraven.

- ➞ Naast graven zijn er op de meeste begraafplaatsen ook **URNENMUREN OF URNENGRAVEN** te vinden. In deze muren en graven wordt de urn (bewaarbus voor as) bewaard van een overledene die na overlijden is gecremeerd. Zo houden mensen na de crematie toch een eigen plekje waar ze hun geliefde kunnen bezoeken. Vaak vind je op een tegel of grafsteen ook hier weer de naam, geboorte- en sterfdatum van de persoon die het betreft.

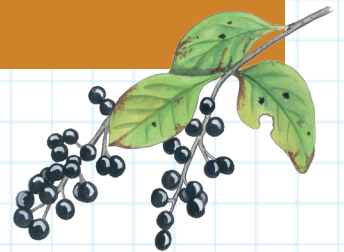
- ➞ Als mensen geen gebruik willen maken van een plekje in de urnenmuur of van een urnengraf dan bestaat er ook nog de mogelijkheid om **DE AS VAN EEN GELIEFDE TE LATEN VERSTROOIE**N OP HET ZOGENAAMDE **STROOIVELD**. Dat is een speciaal grasveld op de begraafplaats, speciaal voor deze gelegenheid. Op het strooiveld wordt de as van meerdere mensen uitgestrooid, doorgaans is het daar ook niet mogelijk om een naam en dergelijke achter te laten.
- ➞ Kinderen die overlijden vanaf 24 weken zwangerschap krijgen meestal een eigen graf op de begraafplaats. Dat noemen we **EEN KINDERGRAF**. Vaak zijn de graven en de gedenktekens op een kindergraf kleiner dan de overige graven en graftekens. Ook zie je vaak dat de gedenktekens afbeeldingen tonen die bij kinderen passen. Dikwijls wordt er ook speelgoed en dergelijke bij het graf geplaatst.
- ➞ Soms overlijden kinderen nog voor ze geboren zijn. Dat noemen we stille geboortes. Stil omdat het kindje voor de geboorte al overleden is. Soms is een kindje nog heel klein en ziet het kindje er ook niet zo uit als een voldragen baby van negen maanden. Soms komt er een einde aan de zwangerschap door een miskraam (bloeding) thuis of in het ziekenhuis. Sommige begraafplaatsen hebben **EEN MONUMENT TER NAGEDACHTENIS AAN JUUST DEZE KINDERTJES**. Hoewel ze geen eigen grafje hebben tellen ze toch mee en hebben ouders en hun familieleden toch een plekje waar ze naar toe kunnen om te gedenken.

RESPECT:

➡ Van bezoekers wordt verwacht dat zij te allen tijde met respect een begraafplaats betreden. Het is immers de plek waar de lichamen van onze doden rusten en voor hen hebben wij respect. Dat betekent ook dat begraafplaatsen geen speelplaatsen zijn waar kinderen naar hartenlust kunnen spelen op en met de grafstenen. Het zijn ook geen hangplaatsen waar jongeren met elkaar gezellig kunnen chillen. Ook is het niet netjes om over graven en gedenkstenen heen te lopen met je schoenen of laarzen.

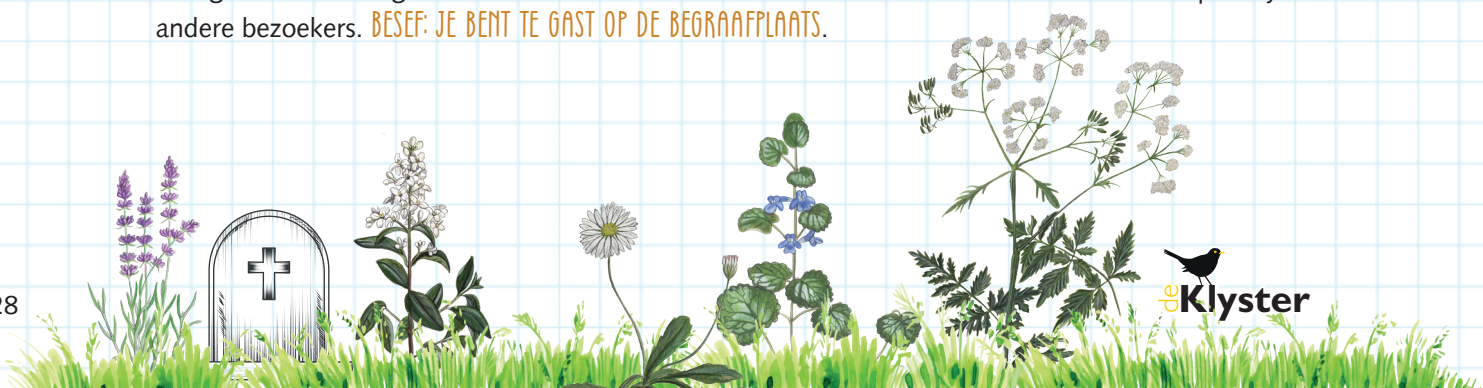
Bedenk goed: een graf is als het huis van iemand en bij iemand anders in huis kun je ook niet alles doen wat je maar wilt. Daar heb je respect te hebben voor andermans huis en de regels die daar gelden. Zo geldt dat ook voor een bezoek aan de begraafplaats.

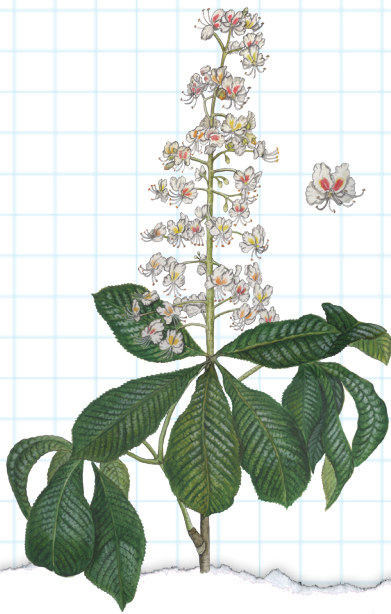
➡ Iedereen is er welkom, om een gedenkplek van hen die gemist worden te bezoeken, om bloemen te leggen of om er een wandeling te maken en de rust te zoeken. Zoals benoemd zijn er aan dat bezoek wel regels verbonden.

Algemene regels voor een bezoek aan de begraafplaats:

- ➡ De begraafplaats is doorgaans alleen **TOEGANKELIJK TUSSEN ZONSOPGANG EN ZONSONDERGANG**, daarbuiten is de begraafplaats gesloten met uitzondering van speciale gebeurtenissen waar voorafgaand toestemming voor is gegeven zoals gedenk- en lichtjesavonden.
- ➡ De leeftijd waarop kinderen en jongeren zonder begeleiding de begraafplaats mogen betreden verschilt soms per begraafplaats. Op de ene plek geldt een regeling dat begeleiding van een volwassene tot en met het veertiende jaar verplicht is terwijl dat op andere begraafplaatsen soms tot en met zestien jaar is. **BEGELEIDING VAN EEN VOLWASSENE** wordt gevraagd omdat kinderen en jongeren niet altijd het besef hebben waarom respect en rust op een begraafplaats zo belangrijk is.
- ➡ Het hangt van de begraafplaats af of er **HONDEN** zijn toegestaan. Soms is het verboden voor honden maar daar waar honden wel zijn toegestaan geldt altijd de aanlijnplicht.
- ➡ In principe is het bezoekers **VERBODEN OM ZICH BUITEN DE PADEN VAN DE BEGRAAFPLAATS TE BEGEVEN**. Indien een graf van de naaste zich midden in een gravenveld bevindt dan mag men, met respect voor de andere graven, uiteraard wel het veld betreden.
- ➡ Het is nooit toegestaan om bloemen of andere dingen van andermans graf **WEG TE NEMEN OF WEG TE GOOI-EN**.
- ➡ De **RUST** die er op een begraafplaats is, dient te allen tijde door de bezoekers gerespecteerd te worden. Het is dan ook niet toegestaan om, zonder toestemming vooraf, luide muziek af te spelen, voorstellingen te organiseren of enig ander iets te doen wat afdoet aan de rust van de overledenen en de privacy van de andere bezoekers. **BESEF: JE BENT TE GAST OP DE BEGRAAFPLAATS.**

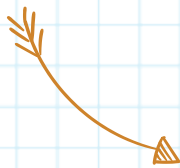

Nieuw leven

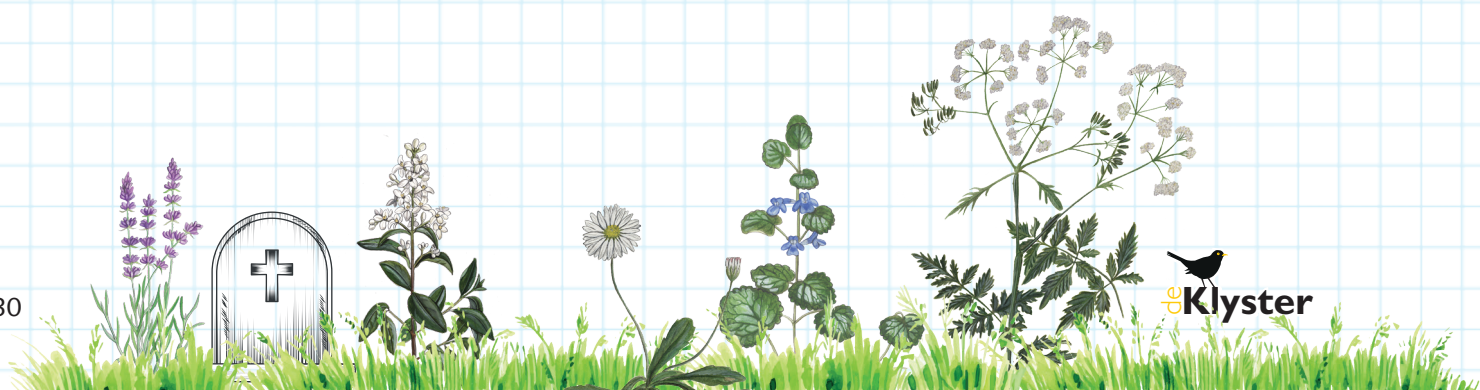
Ondanks dat de begraafplaats een plek van rust en gedenken is, betekent het niet dat er niet heel veel gebeurt op deze bijzondere plek. Zichtbaar maar vooral ook onzichtbaar. Hoewel het een plek is waar doden begraven worden, bruist de begraafplaats van het leven. En dat leven wordt er gebracht door de bezoekers die er komen, door de bloemen die zij meenemen voor de overledene, maar ook door de planten, struiken en bomen die er doorgaans op de begraafplaats zelf te vinden zijn. Al deze natuur zorgt voor een hele diversiteit aan leven waardoor er ook insecten en allerlei andere vormen van leven te vinden zijn.

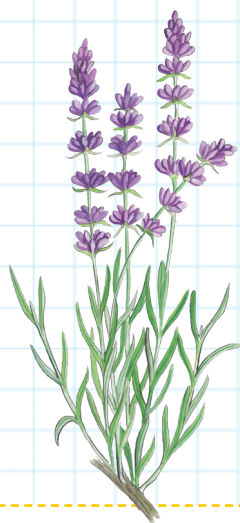
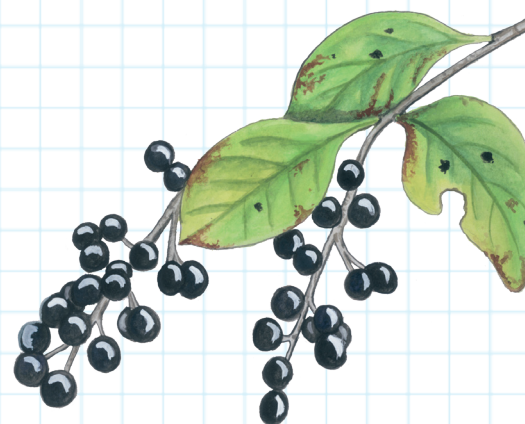
(DIT KRIJGEN DE LEERLINGEN TE ZIEN TIJDENS HET BEZOEK AAN DE BEGRAAFPLAATS)

VRAGEN:

1. Waarom zijn begraafplaatsen belangrijk voor mensen denk je?
2. Begrijp je waarom er regels zijn voor het bezoeken van een begraafplaats?
3. Welke dieren denk je dat je op een begraafplaats aan kunt treffen?
4. Wat voor leven vind je nog meer op een begraafplaats?
5. Kun jij een mooie andere naam voor het woord begraafplaats bedenken?

Dit project is mede mogelijk gemaakt door financiële steun van:

Gemeente Noardeast-Fryslân, Deltaplan Biodiversiteit, Stifting Freonen fan De Klyster

GEMEENTE
**NOARD
EAST** FRYSLÂN

